

TERMIN, SADRŽAJ I OPSEG UPOTREBE TERMINA »PEDAGOGIJA«

(Dijakronijski pristup)

SLAVICA BAŠIĆ
Filozofski fakultet u Zadru

UDK: 37.01(091):801.316.4
Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 1984-10-29

U radu je razmatrana upotreba termina »pedagogija« u hrvatsko-srpskoj pedagozijskoj literaturi od pojave prvih pedagozijskih udžbenika kod nas (1867.), do najnovijeg vremena.

Za znanost o odgoju korišteno je tijekom vremena više naziva: *gojitba*, *uzgojoslovje*, *pedagogika*, *pedagogija*, ali dominantno je korišten termin »pedagogija«. Sporan je u starijim izvorima sinonimni odnos termina »pedagogija« — »pedagogika«. U suvremenoj literaturi u upotrebi je termin »pedagogija«, ali prisutna je tendencija da se ovom terminu u svojstvu atributne oznake dodaju termini za označavanje društvenog uređenja odnosno idejno-filozofijske i metodologijske osnove na kojoj se pedagogija temelji. U radu je problematizirana potreba atributiranja »pedagogije«.

Terminoteme, u kojima se »pedagogija« pojavljuje kao termino-elemenat su mnogobrojne i rječit su primjer nekonzistentnosti i proizvoljnosti u tvorbi pedagozijskih termina.

U pogledu određenja sadržaja termina »pedagogija« evidentne su razlike ne samo kod autora koji pripadaju različitim vremenskim periodima i pedagozijskim pravcima (to je zakonita pojava) nego i razlike sinkronijskog karaktera i u okviru iste pedagozijske orijentacije, pravca i sl. To zahtijeva raščišćavanja i raspravu na široj osnovi, a povijest termina »pedagogija«, koju nitko nije pokušao da napiše, bila bi u tom poslu od znatne koristi.

O *nazivu*. 1. 0. U starijim pedagozijskim izvorima za znanost o odgoju korišteno je više naziva, uglavnom sinonimnog karaktera. Osnovni uzrok nastanka ovih sinonima je težnja (više izražena kod hrvatskih autora) da se za termin stranog porijekla »pedagogija« pronade adekvatan domaći termin. Tako Novotny (1867) u paritetu upotrebljava »gojitba« i »pedagogija«, a Basariček (1881) »pedagogija« i »uzgojoslovje«, a u izdanju udžbenika pedagogije od 1911. g. »uzgojoslovje« je zamijenjeno nazivom, ustvari nominativnom definicijom, »nauk(a) uzgajanja«.

Sporan je (u starijim izvorima) sinonimni odnos termina »pedagogika« i »pedagogija«. V. Mladenović (1936) navodi: »Kod nas se često reč *pedagogika* zamenjuje rečju *pedagogija*, pa se čak dokazuje da ova druga reč bolje obeležava predmet nauke o vaspitanju. Posmatrano logički i prema stvarnoj upotrebi reči »*pedagogija* — vođenje, obuhvata, dakle samo praktičnu stranu vaspitanja, ali ne i nauku o vaspitanju. Prema tome naziv *pedagogija* ne odgovara nauci o vaspitanju, kada se ona pravilno shvati, jer obeležava samo deo te nauke. *Pedagogika* je nauka i o *pedagogiji* ako se hoće, a *pedagogija* sama za sebe nije nauka o vaspitanju u pravom smislu.« (VMOP/79)*

* Napomena: Izvori iz kojih je ekscerpirana terminološka građa su, radi ekonomičnosti, šifrirani i na kraju rada se nalazi skraćenica svakog korištenog izvora.

U *Pedagogijskom leksikonu* (Zagreb, 1939.) ističe se da su izrazi *pedagogija* i *pedagogika* uglavnom sinonimi, s napomenom da se u stannovitim pedagogijskim krugovima nastoji riječ pedagogika uzeti u značenju znanosti o odgoju, a pedagogija u značenju pedagoške prakse.

Terminološko diferenciranje pedagogijske teorije od njenog aplikativnog dijela nema potvrde u terminološkoj tradiciji na cjelokupnom teritoriju hrvatskog ili srpskog jezika. U hrvatskoj pedagoškoj literaturi dosljedno je korišten termin *pedagogija* (Filipović, Modec, Ivkanec, Barsariček, Bazala, Matičević, Pataki i dr.) dok se tek tridesetih godina dvadesetog stoljeća neki autori (Štiglić, Vuk-Pavlović, npr.) odlučuju za upotrebu termina *pedagogika*. Svi autori koji koriste termin pedagogija imaju u vidu ne samo pedagošku praksu nego i znanost o njoj.

U srpskoj pedagogijskoj literaturi uobičajena je upotreba termina *pedagogika*, iako neki autori (M. Šević, J. Miodragović) koriste uporedo i termin pedagogija, dok S. Čuturilo (1895) koristi samo *pedagogija*. Miodragović zastupa mišljenje da je pedagogika vještina, te po ugledu na kasnije razlikovanje »naučne pedagogike« od »vještine pedagogije« u Francuza Selerjea zastupa i njen naziv *pedagogija*, kako bi se i po nazivu vidjelo da je pedagogija vještina. I njemački pedagog Joseph Göttler u knjizi »System der Pädagogik« ističe da treba praviti distinkciju između pojma »Pädagogik« (»Theorie«) i »Pedagogie« (»Praxis«), ali većina njemačkih autora tog vremena ne odlučuje se za ovu distinkciju nego termin »Pädagogik« koristi u značenju i teorije i prakse.

U pedagogijskoj literaturi poslije rata sinonimna upotreba termina *pedagogija* i *pedagogika* eksplicite je naznačena. U Pedagoškom rečniku (1967) stoji: »*Pedagogija* i *pedagogika* — sinonimni termini istog značenja koji označavaju nauku o vaspitanju...«

Na hrvatskosrpskom jezičnom području u posljednje dvije decenije dosljedno se koristi termin *pedagogija*, a gledano na razini jugoslavenske pedagogijske terminologije *pedagogija* i *pedagogika* se pojavljuju kao sinonimi, jer Slovenci koriste termin *pedagogika*. Značajno je, da je napuštena terminološka distinkcija između *pedagogije* kao pedagoške prakse i *pedagogike* kao pedagogijske teorije.

1. 1. U novijoj pedagogijskoj literaturi izražena je tendencija da se terminu *pedagogija* u svojstvu atributne oznake dodaju termini za označavanje društvenog uređenja, odnosno idejno-filozofijske i metodologijske osnove na kojoj se pedagogija temelji. Tako se kao najfrekventnija odrednica javlja »socijalistička« (pedagogija), jer to »je pedagogija koja istražuje zakonitosti socijalističkog odgoja i obrazovanja u socijalističkom društvu« (Šimleša, 1971)

I dalje, da bi se naznačila različitost od pedagogije u drugim socijalističkim zemljama tvori se složeni termin »jugoslavenska socijalistička pedagogija« (za razliku od »sovjetske socijalističke pedagogije«, npr.). Sinonimno sa ovim terminom koristi se termin »samoupravljачka pedagogija«, te termin »samoupravno-socijalistička pedagogija« i »pedagogija samoupravnog društva«. Svi ovi termini pretendiraju na isticanje osobnosti (društveno uvjetovane) pedagogije u našem društvu i po osnovnom značenju su sinonimi.

Za označavanje znanosti o odgoju (ili o odgoju i obrazovanju) koriste se termini: *marksistička pedagogija*, *nova pedagogija*, *suвременa/savremena pedagogija* i sl. Uzimanje vremenskog, prostornog i drugih sličnih kriterija za osnovu prilikom tvorbe naziva za jednu znanost čini nam se pogrešnim. Isto tako (uvažavajući mišljenja naših istaknutih pedagoga i činjenicu da je pedagogija uvijek bila osjetljiva na politiku) skloni smo problematiziranju potrebe atributiranja naziva za znanost o odgoju, i trebamo se čuvati zamke u koju nas »adekvatne« atributne oznake mogu uvući. Jer adekvatni nazivi ne osiguravaju nam apriori i sadržaj suglasan oznaci i pod nazivima »marksistička«, »socijalistička«, »samoupravna« i sl. (pedagogija) često se afirmiraju i druge pedagoške koncepcije i orijentacije.

2.0. *Opseg upotrebe termina.* Terminom *pedagogija* označena je cjelokupna znanost o odgoju, kao posebnoj i specifičnoj društvenoj djelatnosti. Tim je pojmom (terminom) obuhvaćena znanost o odgoju u svom totalitetu.

Termin pedagogija upotrebljava se i kao terminoelemenat u složenim terminima (atributna oznaka + pedagogija) koji obično označavaju:

1. pedagoški pravac, školu, orijentaciju ili
2. pedagošku disciplinu (granu pedagogije).

Analizom naših starijih udžbenika pedagogije dolazimo do zaključka da je termin pedagogija korišten kao terminoelemenat u terminima: *teorijska pedagogija / pedagogika*, *praktična pedagogija / pedagogika* i *istorijska pedagogika — istorija pedagogije*. O posebnim disciplinama na tom stupnju razvoja pedagoške znanosti nije ni bilo govora, a didaktika, metodika i istorija pedagogije smatrane su sastavnim dijelom integralne pedagoške znanosti, a ne granom ili disciplinom.

Pored ovih složenih termina u udžbenicima pedagogije pisanim između dva rata i u sekundarnim izvorima registrirali smo upotrebu »pedagogija« kao terminoelementa u dvočlanim terminima: *eksperimentalna pedagogija*, *filozofska / filozofijska pedagogija*, *deduktivna pedagogija*, *moralna pedagogija*, *radna pedagogija*, *kulturna pedagogija* i slično.

Atributi pridodati terminu imaju zadatak da o odnosnom pojmu izriču neko novo svojstvo koje nije sadržano u samom pojmu. Takav je slučaj sa terminima *eksperimentalna pedagogija*, *deduktivna pedagogija*, *induktivna pedagogija*, *fenomenološka pedagogija* i sl. u kojima atributna odredba ima značenje metoda kojim(a) se služi pedagogija za utvrđivanje spoznaje o svom predmetu. Svojstvo izraženo ovim atributima obuhvaća cio pojam, tako da je dobiven novi termin sa jednim pojmovnim značenjem, tj. atribut je integralni dio pojma.

Drukčije stoji sa terminima *moralna pedagogija*, *kulturna pedagogija / pedagogika*, *kriminalna pedagogija*, *privredna pedagogija*, *individualna pedagogija*, *radna pedagogija*, *funkcionalna pedagogija* i sl. Terminu pedagogija pridodat je atribut s ciljem da se istakne određeni odgojni cilj, te se pedagogiji kao znanosti pridodaje oznaka, koja ima zadatak taj cilj istaći.

Ovakvi, s jezičnom normom neusklađeni termini nastajali su najčešće u procesu prevođenja, adaptacije i prilagođavanja termina stranog porijekla u naš jezični sistem; npr. *Moralpädagogik*, *Sozialpädagogik*,

Kulturopädagogik (u njemačkom jeziku) prevedeni su kod nas spajanjem pojma »moralnosti« s pojmom »pedagogije« u obliku atributne veze. Nepravilnost je uočljiva, ali preuzeta kao di terminološke tradicije i u suvremenoj pedagogiji je prisutna.

2. 1. U pedagogijskim udžbenicima objavljenim poslije rata termin *pedagogija* upotrebljava se u značenju opće znanosti o odgoju i u značenju pojedinih pedagogijskih disciplina, ali u pravilu s atributnom oznakom te dolazimo do niza složenih termina, koji su se javljali u različito vrijeme i odražavali su različit stupanj razvoja pedagogijske znanosti (Tabela 1)

Iz Tabele 1 evidentno je da u toku razvoja pedagogijskih disciplina imamo pojavu većeg broja označitelja (naziva) nego što ima pedagogijskih disciplina. Sinonimi, ili točnije pseudosinonimi u ovom terminotematskom polju posljedica su upotrebe nekoliko kriterija na temelju kojih se imenuju pojedine discipline. Ti kriteriji se međusobno isprepliću ili pak podudaraju.

Na temelju vremenskog kriterija klasifikacije dolazimo do termina: *povijest-istorija / historija pedagogije, opća / opšta pedagogija, pedagogijska futurologija*.

Prema dobi odgajnika, kao kriteriju, termini su: 1. *pedagogija predškolske dobi — predškolska pedagogija — doškolska pedagogija — pedagogija predškolskih ustanova*; 2. *pedagogija školske dobi* (širi pojam i obuhvaća odgoj u porodici i na drugim mjestima u istoj dobi); 3. *andragogija — adultna pedagogija — pedagogija odraslih* (koja se opet unutar sebe diferencira na andragogijske discipline).

Ako se kao kriterij uzme *mjesto* gdje se odgoj ostvaruje dolazimo do termina: *porodična pedagogija* (isprepliće se sa »pedagogija predškolske« i »pedagogija školske dobi«), *domska-internatska pedagogija, pedagogija slobodnog vremena* i sl.

U »Pedagogiji« Malić-Mužić (str. 39) stoji: Iz školske pedagogije se posebno izdvajaju i konstituiraju kao osobito važne discipline *didaktika i metodika pojedinih predmeta*. Ovo shvaćanje iako najnovijeg datuma trebalo bi kritički razmotriti s aspekta definiranja didaktike i najnovijih kretanja u oblasti obrazovanja i nastave.

Ako uzmemo specifične teškoće u razvoju djeteta, kao jedan od kriterija razdiobe, dolazimo do termina *specijalna pedagogija*, koji se opet grana u posebne discipline i tvori posebnu terminotemu.

Izvan ovih kriterija razdiobe imamo *komparativnu pedagogiju* (termin je nastao prema metodi, postupku kojim se služi), te *seksualnu pedagogiju, kvantitativnu pedagogiju, kibernetičku pedagogiju*; u značenju »pravca u odgoju« A. Kranjc tvori termine: *permisivna pedagogija* (vaspitni pravac u kome prevladavaju pozitivne vaspitne mjere, permisivno vaspitanje od permission — dopuštanje, sloboda) i *represivna pedagogija* (pravac koji naglašava i upotrebljava pretežno negativna sredstva, zabrane i ograničenja, od repression — pritisak, nasilje). Ova skupina termina trebala bi svakako biti vrednovana.

Termini koji se upotrebljavaju u domenu pojmovnog polja »pedagogija« ovim navođenjem se ne iscrpljuju, ali navođenjem drugih termina iz ovog terminotematskog polja, problem nekonzistentnosti i proiz-

voljnosti u tvorbi pedagoških termina, ne bismo riješili, nego tko zna po koji put ga istakli.

3. 0. *Sadržaj termina »pedagogija«*. U pogledu određenja sadržaja pojma pedagogije nailazimo na razliku ne samo kod autora koji pripadaju različitim vremenskim razdobljima i pedagoškim orijentacijama nego i u okviru iste orijentacije, pravca i istog vremenskog razdoblja.

U definicijama pedagogije (Tabela 2) kao jedinstvenu oznaku nalazimo *nauka, teorija* (iako sinonimno korištenje termina nauka, znanost i teorija ne smatramo opravdanim), ali u određenju predmeta te nauke, odnosno sadržaja pojma možemo pratiti razvojnu liniju: stariji herbartovci je određuju kao »skup pravila«, »skup pojmova i pravila«, »veština vaspitavanja«, dok već kod mlađih herbartovaca nalazimo određenje pedagogije kao nauke koja »ne daje, ne postavlja, ne normira nego ispituje što je zadatak vaspitanja« ili još šire »ispituje ciljeve, mogućnosti, sredstva i metode«. Daljom analizom i povezivanjem pojedinačnih pogleda i mišljenja u jedinstvenu cjelinu dolazimo do pojmova deskriptivne i normativne teorije o odgoju, odnosno teorijske i praktične pedagogije.

V. Mladenović (1936) navodi: »Teorijska pedagogika kao čisto naučni rad izlaže u sistematskoj postupnosti pojmove, načela i stavove od opšte vrednosti, a praktična pedagogika u svom izlaganju više obraća pažnju na ono što se od tih opštih načela u konkretnim slučajevima doista može ostvariti pod stvarnim pogodbama u životu. I *teorijska i praktična pedagogija* imaju svoju prošlost sa kojom su u posebnoj vezi i taj se poseban deo pedagogike naziva istorijom pedagogike ili istorijskom pedagogikom.«

Diferencijaciju pedagogije na praktičnu i teorijsku vršili su skoro svi naši herbartovci (kako oni stariji, tako i mlađi) ali nisu bili jedinstveni u određenju sadržaja termina *teorijska*, odnosno *praktična pedagogija / pedagogika* i njihovih užih područja. S obzirom da je ova pojmovna i terminološka razdioba nastala pod utjecajem Herbartove pedagoške škole, prikazat ćemo ukratko poimanje ovog problema, kod nas najutjecajnijeg herbartovca W. Reina. Po Reinu pedagogija se dijeli na: *istorijsku i sistematsku*, a sistematska opet na *teorijsku i praktičnu*. Praktična pedagogija »bavi se pitanjem o školskom uređenju (školska uprava, oprema, organizacija škola itd.) o porodičnom vaspitanju i o privatnom, zavodskom vaspitanju, o gimnazijskoj pedagogici...« (VROP/7 Upor. V. Bakić: Posebna pedagogika, Bgd. 1901.)

Pod teorijskom pedagogikom razume se filozofsko razmatranje praktičnih odnosa po kojima se može izvesti vaspitanje. Ona hoće da postavi i razloži opšte zakone za vaspitne odnose koji pripadaju određenoj klasi.« (VROP/8)

Praktični, odgojni rad (u kući, školi, zavodima) je — po Reinu — preteča teorijskoj pedagogiji. Teorijska pedagogija shvaća odgoj kao zadatak i rješava pitanje odgojnog cilja u teleologiji, a pitanje metoda odgoja i obrazovanja u metodologiji (hodegetika, didaktika i dijetetika).

Teorijska pedagogija ima normativni karakter i ona se po svom kritičkom razmatranju, utvrđivanjem cilja i traženjem metoda uzdigla

iznad praktične pedagogije. »Ako je pak reč o suštini i pojmu, potrebi i mogućnosti vaspitanja, o granicama i preprekama, o smeru, načinima i sredstvima vaspitanja onda smo u oblasti teorijske pedagogike.« (VROP,9)

Time što Rein praktičnu pedagogiju smatra *pretečom* teorijskoj pedagogiji, on je ukazao na vezu između jedne i druge, na povezanost, ali samo u jednom smjeru tj. od praktične prema teorijskoj, dok je, s druge strane, normativnost Reinove teorijske pedagogije usmjerena, ne na praktičnu pedagogiju, nego na odgojnu praksu. Evidentno je da Rein nije uspio vezu između ova dva aspekta pedagogije izraziti dovoljno jasno, da se vidi bitni, unutrašnji odnos između njih, odnos koji proizlazi iz uzajamne povezanosti teorije i prakse.

Na istim pozicijama određenja pedagogije stoje i naši herbartovci, a najdosljedniji među njima su Basariček, Bakić, Čuturilo i Protić.

I drugi naši pedagozi (pisci udžbenika) dijele pedagogiju na praktičnu i teorijsku, ali se od svojih učitelja razlikuju određenjem područja unutar njih. Tako na primjer Radmilo Vučić (RVOP/18) dijeli pedagogiju na teorijsku i praktičnu, ali u praktičnu pedagogiju uključuje sadržaje didaktike i sinonimno koristi termine *praktična pedagogika* — *didaktika*. Tako je Vučić »izvukao« didaktiku iz metodologijskog dijela teorijske pedagogije u herbartovskom sistemu, a pojam teorijske pedagogije je suzio: »teorijska pedagogija ispituje opšte principe vaspitanja. Ispituje svestrano one momente od kojih zavisi vaspitanje: vaspitača, vaspitanika i samo vaspitanje. Ona određuje metode i ciljeve vaspitanja.« (RVOP/19)

V. Mladenović čini pokušaj da, uzevši za kriterij funkcije psihičkog života napravi novu podjelu pedagogije, te nakon kritičkog razmatranja herbartovske podjele, konstatira: »Navedena podjela, iako davno uobičajena i rasprostranjena ipak daleko je od toga da predstavlja jedno definitivno, opšte priznato rešenje... do danas još nije utvrđena jedna opšte priznata podela pedagogike. Kao polazno i presudno gledište služi nam pri tom saznanje, koje danas niko ozbiljno ne osporava: da vaspitanje pored sve svoje mnogostranosti predstavlja celinu, jedinstvo, te prema tome i pedagogika kao nauka o vaspitanju mora i posle podele da ostane samo jedna, tj. podela ne sme ni u kojem obliku da dovede u pitanje jedinstvo u shvatanju vaspitne funkcije. Ovo nam gledište neophodno nameće nerazdvojna celina društvenog života na kome se zasniva svako vaspitanje... Ipak su uvek razlikovane tri glavne strane u duševnom životu: volja, osećanje i um (razum)« (VMOP/13)

Analogno ovim aspektima duševnog života Mladenović *opštu pedagogiku* koncipira u tri dijela: 1. *Vaspitanje volje*, 2. *Vaspitanje osećanja* i 3. *vaspitanje uma (razuma)*. Pri tome ističe da je »sporedno ... hoće li se deo o razvijanju uma nazvati naukom o nastavi, didaktikom, a druga dva zajedno naukom o vaspitanju ili vaspitanjem u užem smislu, hodegetikom ili drukčije.« (VMOP/14)

Autor je vješto izbjegao terminološko opredjeljenje, ali očito je da probleme »vaspitanja u užem smislu obrađuje pod nazivom »vaspitanje volje« i »vaspitanje osećanja«, a vaspitanje putem nastave pod »vaspitanjem uma, razuma«. Iako oštro i u pravilu kritikuje herbartovski koncipiranu strukturu pedagogije i sam stoji u suštini na istim pozicijama.

U terminološkom smislu značajno je razmatranje dr V. Petza o problemu terminološke distinkcije teorijske od praktične pedagogije koje u cijelosti navodimo: »Nameće nam se pitanje da li je uopće potrebno ostati kod razdiobe na »teorijsku« i »praktičnu« pedagogiju, ne postoji li u duhu suvremena gledanja u samoj toj razdiobi pojmovna i terminološka nejasnoća. U zaokruživanju teorijske i praktične kompetencije u naučnoj pedagogiji ne radi se zapravo o dvije grane pedagogije već samo o dvjema različitim stranama, dvjema metodama jednog istog jedinstvenog pojma pedagogije, koja je i teorija i praksa u istu mah.

Radi se o pedagozijskoj teoriji i pedagozijskoj praksi, o odgojnoj refleksiji, odgojnim principima i odgojnom činu, konkretnom odgojnom poslu. Stoga problem odnosa između »teorijske« i »praktične« pedagogije zapravo leži u bitnosti odnosa između odgojne teorije i odgojne prakse. Ni u kojoj nauci — osim u medicini — nije toliko evidentna njihova recipročnost... Nejasnoće i nesigurnosti u točnom određivanju kompetencije »praktičke« i »teorijske« pedagogije dolazile su u novije vrijeme ponajviše iz činjenice da su se pojmovi »teorijska« i »praktička« pedagogija zamjenjivali sa pojmovima pedagozijska teorija i pedagozijska praksa. Naučno mišljenje promatrajući i analizirajući odgojni čin, opisujući ga i tražeći norme za nj, odvojilo je teoriju od prakse radi egzaktnijeg gledanja fenomena.

Na temelju ove analize moguće je zamisliti čistu praksu i čistu teoriju. Prva, predstavljala bi odgojni čin vođen navikama i tradicijom, bez ikakva oslanjanja na bilo kakvu teoriju (ukoliko je to uopće moguće), a druga čistu apstrakciju, kao misao o odgoju i odgajanju. Time je odgojna funkcija razdvojena naučnim gledanjem u dvije bitne komponente: teoriju i praksu. Međutim, ako pojmove pedagozijske teorije i prakse ... zamijenimo izrazima »teorijska« i »praktična« pedagogija ne dobivamo isto. Jer, kad kažemo da pedagogija ima svoju teoriju i praksu, nismo time rekli da je ona *sad* teorijska *sad* praktična, budući da su teorija i praksa u njoj sjedinjeni«. ¹

3. 1. U poslijeratnim udžbenicima pedagogije distinkcija pedagogije na praktičnu i teorijsku pominje se kao povijesna činjenica, a dilema o odnosu pedagoške teorije i prakse razriješena je isticanjem dijalektičkog jedinstva teorije i prakse. U Pedagogiji u red. dra Patakija jedinstvo teorije i prakse navodi se kao osnovna zakonitost pedagogije, kao fundamentalni zakon.

U pogledu određenja sadržaja termina pedagogija — pedagogika u udžbeničkoj i leksikografskoj pedagozijskoj literaturi prisutne su uglavnom dvije bitne oznake:

- I 1. nauka o zakonitostima odgoja i obrazovanja
2. nauka (znanost) o odgoju

II Predmet njenog proučavanja je:

1. Odgoj mladog naraštaja
2. Odgoj čovjeka u cjelini (ličnost u totalitetu)

¹ Dr V. Petz: Problemi pedagozijske terminologije i sistematike, Zgb., 1940. str. 177. i 178.

U ERP, 1963. i PR, 1967. i u udžbenicima Patakija i Teodosića (i to izdanja 1951., odnosno 1957) predmet pedagogije je određen kao odgoj (vaspitanje) mladog naraštaja (mlade generacije) na principu svestranog razvijanja ličnosti, pri čemu se odgoj vrlo široko shvaća kao odgoj u smislu organiziranog, planskog i usmjerenog utjecaja, samo-odgoj i preodgajanje.

Određenje pedagogije kao znanosti o odgoju mladih (djece i omladine) počinje s pojavom Herbartove normativne pedagogije, a naročito Mojmanovih eksperimentalnih proučavanja. Ta orijentacija produžena je i posebno naglašena u sovjetskoj poslijeratnoj pedagoškoj literaturi (što nalazimo u nizu sovjetskih definicija pedagogije), odakle je i prenesena u našu udžbeničku literaturu. To određenje pedagogije zasnovano je i na jezično-logičkoj strukturi: pais-paidos (dijete-djeteta) i agein-ago (voditi-vodim), paidagogos (onaj koji vodi dijete) i paidagogija (odgoj, vaspitanje djece). Dakle, definicija odražava jedinstvo forme i sadržaja (pojma i termina).

U ovako određenoj pedagogiji, odgoj i obrazovanje odraslih određuje se kao predmet bavljenja posebne znanosti — *andragogije* — a kao termini istog značenja navode se *adultna pedagogija* i *pedagogija odraslih* i definira se kao nauka o odgoju i obrazovanju odraslih.

Šezdesetih godina sa razvojem andragoške znanstvene misli, javlja se nova orijentacija u pedagogiji, orijentacija ka *integralnoj nauci o odgoju*, u okviru koje bi se disciplina koja se bavi obrazovanjem i odgojem odraslih pojavljivala kao pedagojska disciplina a ne posebna znanost koja izlazi iz okvira pedagogije. Zagovornici andragogije kao posebne znanosti uzimali su za polazište i za argument definicije pedagogije kao znanosti o odgoju mlade generacije i etimologiju termina pedagogija. I zato već u prerađenim izdanjima udžbenika Patakija i Teodosića (1963. i 1965) kao i u svim kasnije napisanim udžbenicima pedagogije govori se o cijelom čovjeku, o »ličnosti u totalitetu« i u skladu s tim se i andragogija određuje kao pedagojska disciplina, za koju termini »pedagogija odraslih« ili »adultna pedagogija« nisu adekvatni. Kao potvrdu navodimo mišljenje dra B. Samolovčeva »Naziv: *adultna pedagogija* — po svojoj logičkoj strukturi izražava aplikaciju pedagogije kao nauke o vaspitanju mladog naraštaja na područje obrazovanja i vaspitanja odraslih, odnosno primenjenu (adaptiranu, modificiranu) pedagogiju, što u krajnjoj liniji znači sjedinjenu nauku vaspitanja mladog naraštaja sa naukom o vaspitanju odraslih. U jezičkom pogledu izražava nonsens i jednu sasvim proizvoljnu jezičku konstrukciju: *adultus* (odrastao, zreo čovjek) i *pais* (dete), *agein* (voditi) — *adultna pedagogija* čiji smisao bi se mogao formulirati kao vođenje (vaspitanje) odraslog čoveka (*deteta*), odnosno *deteta* (odraslog čoveka)«²

Dakle, terminom *adultna pedagogija* ne izražava se fiksirana suština i stoga je neadekvatan i u jezičnom i u semantičkom pogledu i ne može biti naziv za znanost o odgoju i obrazovanju odraslih. Osim toga miješa se još i grčki i latinski korijen (izvor) što bi prilikom tvorbe termina trebalo izbjegavati.

Za termin — *andragogija* — Samolovčev daje objašnjenje: »*Andragogija* — u jezičnom pogledu ovaj termin sjedinjuje dva grčka izraza:

² Dr B. Samolovčev: Mjesto andragogije u sistemu nauka i problem njenog naziva. *Pedagoška stvarnost*, 1960, br. 8, str. 516—518.

aner (andros) i agein (ago), odnosno — čovek — muž, čoveka (mužu) i voditi (vodm) — Izvedena složenica, prema tome, označava (vaspitanje) vođenje čoveka (muža). U transformiranom značenju andragogija označava nauku o vaspitanju i obrazovanju odraslih, odraslih uopšte, bez obzira na spol. Prema tome termin »aner« je pojmovno proširen na »odrastao« što je u razvoju jezika normalna i zakonita pojava. Međutim, isticanju ovog termina suprotstavlja se jedno stajalište koje sa jezično-formalne strane, bukvalno shvaćene i tumačene ima pravo. To stajalište polazi od bukvalnog značenja reči aner — muž, čovek pa andragogiju tumači kao nauku o vaspitanju muževa (muškaraca) a ne odraslih uopšte, zaključujući, logično da bi trebalo da postoji i nauka o vaspitanju žena — ginegogija.³

Nedostaci ovakvih primjedbi i pored jezično-logičke opravdanosti jasno su uočljivi. Polazi se od izvornog značenja riječi a n e r i na tome ostaje, zaboravljajući pri tome da se jednom obrazovni pojmovi razvijaju i mijenjaju, da bogate svoj sadržaj i proširuju opseg.

Iz ovog razmatranja primjetno je da iz terminološke neodređenosti proistječe i problem mjesta andragogije u pedagogiji (ili van nje). Iz definicija pedagogije u najnovijim izvorima proizlazi njezin integralni karakter, ali postavlja se, i to sve učestalije, pitanje adekvatnosti termina pedagogija.

Neki autori predlažu da se zbog ove neodređenosti termin pedagogija zamijeni terminom *edukologija*, neki predlažu nominativnu definiciju *nauka o odgoju i obrazovanju* ili *teorija o odgoju i obrazovanju*. N. Kujundžić predlaže da se uvede termin *antropogogija*, F. Pediček *kreatogogija* i sl.

Kujundžić⁴ polazi od činjenice da se pedagogija bavi cijelim čovjekom, a ne samo djetetom i od etimologije riječi i predlaže da se termin pedagogija zamijeni sa *antropogogija* u okviru koje bi *pedagogija* bila disciplina koja proučava teoriju i praksu odgoja djeteta, *hebeogogija* bi bila rezervirana za mladenačku dob, *andragogija* za zrelu čovjekovu dob, a *gerontogogija* za staračku dob.

U ovakvu diferencijaciju disciplina unutar jedinstvene znanosti o odgoju (antropogogije) ugrađena su dva kriterija: 1. kronologijska dob i 2. Princip permanentnosti odgojno-obrazovnog procesa.

Ovaj prijedlog je interesantan i bilo bi korisno povesti širu raspravu o ovim, u biti idiolektima, ali nama je bio cilj da ga kao jedan od prijedloga istaknemo, a ne da ga vrednujemo.

I termin *kreatogogija* je jedan od idiolekata nastao iz potrebe da se za znanost o odgoju i obrazovanju pronade adekvatan termin. U ovaj termin ugrađen je cilj odgoja (kreativan čovjek) i autor kreatogogiju i definira kao »nauku o vaspitanju kreativnog čovjeka« i dalje »...treba da naglasimo da pojmom odnosno terminom »kreatogogija« želimo da obuhvatimo cjelokupno područje teorije i prakse o vaspitanju, o oblikovanju kreativnog čovjeka...«⁵

³ B. Samolovčev: isto, str. 521.

⁴ Er N. Kujundžić: Antropogogija umjesto pedagogije, *Prilozi raspravi o pedagogiji samoupravnog socijalizma*, Zagreb, 1979, str. 23.

⁵ Dr F. Pediček: *Kreativiranje* — pedagoški postupak za razvoj integrativnog stvaralačkog čovjeka, *Naša škola*, Sarajevo, 9—10, br. 1, 1980.

Diskusije o ovim prijedlozima mogu biti vrlo zanimljive, ali mi termine edukologija, antropogogija, kreatogogija i slične ubrajamo u idiolekte i mišljenja smo da je termin pedagogija, ne interpretirajući ga etimologijski vrlo motiviran i komunikabilan i ne vidimo razloga da termin koji je dio internacionalnog terminološkog inventara (eng. Pedagogy, fr. Pédagogique, njem. Pädagogik, rus. Pedagogika) zamijenimo drugim. Problem se javlja na planu sadržaja i to treba usuglasiti, značenje treba dogovoriti.

Potpuna povijest termina pedagogija, koju nitko nije pokušao da napiše, bila bi u tom poslu od znatne koristi iako smo mišljenja da povijest ma kojeg termina ne treba da bude presudna za njegovu sadašnju upotrebu i shvaćamo da jedan termin nije moguće vratiti ni na koje njegovo prvobitno značenje. Tumačeći bilo koji termin polazimo od shvaćanja da on posjeduje ona značenja koja su njegovi korisnici riješili da mu daju.

Literatura:

1. F. Dites, *Teorija pedagogije ili osnovi nauke o vaspitanju i nastavi, Sastav Fridriha Ditesa*, Beograd, 1872.
2. Dušan Jovanović, »Idejni razvitak pedagogike u Srba od 1918. do 1938. godine«, *Pedagoška Jugoslavija (1918—1938)*, Bgd, 1939.
3. Nedjeljko Kujundžić, *Antropogogija umjesto pedagogije, Prilozi raspravi o pedagogiji samoupravnog socijalizma*, Zgb, 1979.
4. S. Pataki, »O nekim fundamentalnim pitanjima pedagogije«, *Pedagoški rad*, 1953, br. 3—4.
5. V. Petz, *Problemi pedagoške terminologije i sistematike*, Zgb, 1942.
6. B. Samolovčev, »Mjesto andragogije u sistemu nauka i problem njenog naziva«, *Pedagoška stvarnost*, Novi Sad, 1960. br. 8.
7. Udžbenici pedagogije i didaktike koji su navedeni kronologijskim slijedom i sa uspostavljenim skraćenicama koje su osigurale lakše snalaženje u kartoniranim podacima, vidi Prilog: Istraživački korpus.

Tabela 2.

potvrda	d e f i n i c i j a
SBPI (1882)	Nauka o uzgajanju uči, kako treba voditi uzgajnika za svrhu za koju je određen. Ta nauka zove se pedagogija i u njoj su sustavno poređana pravila uzgajanja.
SČP (1895)	Nauka o vaspitanju... nije ništa drugo do skup pojmova i pravila po kojima zreo čovek utiče na nezrela da ga razvije prema najvišoj normi narvstvenosti.
VBOP (1897)	Pedagogika je nauka o veštini vaspitavanja... Spada u red normativnih nauka... jer utvrđuje norme za individualni i socijalni razvitak čovečiji... ona je i praktična nauka, jer određuje smerove razvoja naraštaja... pedagogika kao nauka prikuplja i ispituje vaspitne pojave, svodi ih na pravila i zakone i istražuje uzroke uspeha i neuspeha.
LJPP (1920)	Pedagogika je nauka o vaspitanju... Oblast je njenog ispitivanja, šta je zadatak vaspitanja, šta smeta njegovu izvođenju, a šta olakšava, pa da se što brže i pravilnije izvede.
RVOP (1934)	Pedagogika je nauka o vaspitanju. Ona ispituje ciljeve, mogućnosti, sredstva i metode vaspitanja... pedagogika ima svoju oblast ispitivanja: vaspitanje i obrazovanje.
VMOP (1936)	Pedagogika je nauka o vaspitanju.
SPOP (1951)	Pedagogija je nauka o odgoju djece i mladog naraštaja uopće.
RTP (1957)	Pedagogika je nauka koja proučava vaspitanje mlade generacije.
SPOP (1963)	Pedagogika je nauka o zakonitostima odgoja i obrazovanja.
RTP (1965)	Predmet pedagogike kao nauke je vaspitanje.
LJKMNPP (1965)	Pedagogija je nauka koja se bavi vaspitanjem čoveka u celini, bez obzira na njegov uzrast i oblike kojima se to vaspitanje ostvaruje.
KAP (1968)	Socijalistička pedagogija je nauka o socijalističkom odgoju.
FŠP (1971)	Pedagogija je znanost (teorija) o odgoju.
LJKP (1975)	Pedagogija je nauka koja se bavi proučavanjem zakonitosti vaspitno-obrazovnih procesa.
PTP (1980)	Pedagogija je nauka o vaspitanju.
MMP (1981)	Pedagogija je znanost o odgoju.
ERP, Zgb. (1963)	Pedagogija je nauka o odgoju djece i omladine.
PR, Bgd. (1967)	Pedagogika je nauka koja stražuje zakone vaspitanja i normira vaspitnu praksu (vaspitanje)... bavi zakonitostima planskog utjecaja odraslih na razvitak mladeži.

Prilog: Istraživački korpus

I z v o r	Godi- na	Skraće- nica
1. Stjepan Novotny: GOJITBA I OPĆA UČBA	1867.	SNGOU
2. Stjepan Basariček: PEDAGOGIJA, I dio: »Uzgojoslovje« Zgb.	1881.	SBP1
PEDAGOGIJA II dio: »Opća nauka o obuci« Zgb.	1882.	SBP2
3. Steva Čaturilo: PEDAGOGIKA ili Nauka o vaspitanju, Bgd.	1895.	SCP
4. Vojislav Bakić: OPŠTA PEDAGOGIKA, Bgd.	1897.	VBOF
5. Ljubomir Protić: PEDAGOGIKA, Bgd.	1920.	LJPP
6. Radmilo Vučić: OSNOVE PEDAGOGIKE, Bgd.	1934.	RVOP
7. Vojislav dr. Mladenović: OPŠTA PEDAGOGIKA, Bgd.	1936.	VMOP
8. OPĆA PEDAGOGIJA, u red. S. Patakija, Zgb.	1951.	SPOP
» »	1963.	SPOP
9. Radovan Teodosić: PEDAGOGIKA, Bgd.		
» » Sa.	1957.	RTP
Radovan Teodosić i dr., Sa.	1965.	RTP
10. Lj. Krneta, M. I N. Potkonjak: PEDAGOGIJA	1965.	LJKMNPP
11. Kolektiv autora: PEDAGOGIJA, I i II dio, Zgb.	1968.	KAP
12. Tihomir dr. Prodanović: OSNOVI DIDAKTIKE, Bgd.	1968.	TPOD
13. Poljak dr. Vladimir: DIDAKTIKA, Zgb.	1970.	
» »	1980.	VPD
14. PEDAGOGIJA, u red. Pere Šimleše	1971.	PŠP
15. Ljubomir dr. Krneta: PEDAGOGIJA, Bgd.	1975.	LJKP
16. Nikola dr. Filipović: DIDAKTIKA 1, Sa.	1977.	NFD1
17. Nikola dr. Filipović: DIDAKTIKA 2,	1980.	NFD2
18. Mr. M. Potkonjak i mr. Nedeljko Trnavac: PEDAGOGIJA ZA DRUGI RAZRED PEDAGOŠKE AKADEMIJE, Bgd.	1980.	PTP
19. V. Mužić, J. Malić: PEDAGOGIJA, Zgb.	1981.	MMP

Slavica Bašić: THE TERM, CONTENT AND THE RANGE, OF USE OF THE TERM
»PEDAGOGY« (a diachronic approach)

S u m m a r y

The paper considers the use of the term »pedagogy« in Croatian-Serbian pedagogical writing from the appearance of the first pedagogical textbooks (1867) to the present day.

In the course of time a number of words have been used for the science of education: gojitba (rearing), uzgojoslovlje (Upbringing), pedagogics, pedagogy, the last term being dominant. The synonymous relationship between the terms »pedagogy« — »pedagogics« is controversial in older texts. In contemporary writing, the term »pedagogy« is in use. However there is a tendency to supplement this term with an attributive designation, with terms signifying social systems, ie the ideological-philosophic and methodological foundations upon which pedagogy is based. The paper poses as a problem the need for attributing »pedagogy«.

There are numerous phrases in which »pedagogy« appears as one of the elements and they represent evident examples of the inconsistency and fortuity in the formation of pedagogical terms.

Evident differences in respect to the determination of the content of the term »pedagogy« exist not only amongst authors belonging to various time periods and pedagogical movements (this being a lawful phenomenon), but there are differences which are synchronic in nature and that occur within the framework of the same pedagogical orientation, movement and such. This demands a clarification and a discussion on a wider basic, while the history of the term »pedagogy« which nobody has attempted to write would here be of significant help.